

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1264600/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב הראשי לישראל הרב דוד ברוך לאו – נשיא, הרב אליעזר איגרא, הרב מיכאל עמוס

המערערת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד ענת לביא-אזולאי)

נגד

המשיב: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד לאה שפיגל)

הנדון: גדרי חיוב האב במזונות ילדיו

פסק דין

לפנינו ערעורה של האם על פסק בית הדין האזורי בפתח תקווה שקבע כי האב ישלם למזונות לילדיו סך 800 ש"ח לילד וסך 1,500 ש"ח למדור הילדים.

לא נתייחס כאן לצרכים של בני המשפחה וליכולות ההשתכרות של הצדדים, שהרי לא נדרשו ולא הוצגו בפנינו די מסמכים כדי לבסס טענות אלו, אך נדגיש ונאמר: סכום המזונות שנקבע הוא נמוך מאוד, נמוך מהמקובל לצורך מזונות הכרחיים לקטינים. נוסיף עוד ונאמר כי התעלמות האב מחובתו המוסרית וההורית לסייע לבנותיו הבגירות אף היא לא תורמת לבניית קשר בינו לבין, דבר שעתיד האב להצטער עליו ברבות הימים.

בית הדין האזורי, כשקבע את גובה המזונות ומדור הקטינים פתח בהחלטתו (מתאריך א' באדר תש"ף) באמירה "הואיל וכושר ההשתכרות של האב הוא מעבר לשכרו היום, ובעקבות כך שהאב יקבל את חלקו ממכירת דירת הצדדים" (שנמכרה בינתיים).

גם בדיון שבפנינו הצהיר האב כי בידו ממון וכפי שנאמר (שורה 158 לפרוטוקול ואילך):

האיש קנה דירה מקבלן על הנייר [...] ומתוך 690,000 ש"ח שהתקבלו מהתמורה על מכירת הדירה, הועברו 400,000 ש"ח לקבלן, ובנוסף עברו עוד 250,000 ש"ח שקיבל מזומן מחסכון שהיה לצדדים.

לאור זאת אבקש לציין לפסק דין (פד"ר חלק ב, פסק דין המתחיל בעמוד 65, בעמוד 91) שכתבו הרבנים גולדשמידט, קוליצ' ומזרחי זצ"ל שהכריעו:

הרי דעת התוספת יום טוב היא שחוב מזונות לילדים אינו דומה לכל חוב ממון שמסדרים לבעל חוב ומשאירים לו לצרכיו ההכרחיים, אלא הוא חייב להתחלק במה שיש לו גם אם אין לו מספיק בשבילו.

--- סוף עמוד 1 ---

עוד למדנו בפסק דין (חלק ג עמוד 306) בערעור בפני הרבנים הדאיה, בן מנחם והדס זצ"ל שכתבו:

ועצם הנדון אם אפשר לחייבו למכור מנכסיו למזונות ילדיו הקטנים – נראה דדינא הוא כן, דהנה באשר לפרנסת אשתו כתוב בשולחן ערוך (אבן העזר סימן ע סעיף ג) בהג"ה שבאם אין לו לזונה "הרשות ביד האשה לקחת מזונותיה מפירות הקרקעות או מגוף הקרקעות או צריך למוכרן". מקור דבריו הוא מתשובת הרשב"א (סימן תתץ) ועיין בחלקת מחוקק (שם ס"ק ג) ובבאר

הגולה (שם) דתקנו ללשון הרמ"א ושניהם לדבר אחד נתכוונו. ובחלקת מחוקק שם כותב על לשון ההג"ה "הרשות בידי האשה" כו':

אין הלשון מדוקדק דאין הברירה ביד האשה, וזה לשון הרשב"א: "אם יספיקו הפירות לשניהם – תזון אשתו עמו מן הפירות, ואם לא יספיקו – צריכין בית דין לכופ הבעל למכור למזון או יגבו לה בית דין מזונות מאותן קרקעות [...]".

ונראה לברור דדין זה דיש למכור מקרקעותיו למזונותיה באם אין לו לזונה, אינו רק באם אין לו לתת לה אפילו לחם שהיא צריכה, וכדנאמר לפני כך במחבר שם לענין זה דכופין אותו להוציא באין לו לזונה דהוא רק באין לו לתת לה אפילו לחם שהיא צריכה, ועיין בחלקת מחוקק (שם ס"ק ט) ובבית שמואל (ס"ק י), אלא באם לא מספיק לה למזונותיה שהיא צריכה ולפי כבודה (ראה חלקת מחוקק סעיף [צ"ל: ס"ק] יב) כבר מחייבין אותו למכור אף מקרקעותיו כדי לזונה, וכדמורה לשון הרשב"א, וכן הדעת נותנת.

מה דמדגיש דמברייטא למדין דמוכרין למזונותיה גם מקרקעותיו שהרי כתובה אינה נגבית אלא מקרקע. ואמנם דין זה הוא גם לגבי כל בעל חוב, דקודם גובה ממטלטלין ואם אין מטלטלין גובה מקרקעות וכמובא להלכה ברמב"ם (הלכות מלווה ולווה פרק א הלכה ד): "ואם לא הספיקו המטלטלין גובין מן הקרקע". ועיין במגיד משנה שם דכותב: "התחלת הגביה במטלטלין מפורש בהרבה מקומות". וראה גם בשולחן ערוך (חושן משפט סימן קא סעיף ג), ועיין בסמ"ע (שם ס"ק ו).

והנה הנאמר בהג"ה הנ"ל הוא באשר למזונות האשה, ועלינו לקבוע מהו הדין למזונות הבנים באם אין לו לזונם די מרווחיו, אם מוכרים מנכסיו לצורך מזונותיהם. לכאורה כיון דלהנ"ל הנאמר בהג"ה משמיה דהרשב"א מבוסס על הדין דמי שהלך למהדחנת הים, ובברייטא שם ושם, נאמר במפורש: "בת דין יורדין לנכסיו זנין ומפרנסין את אשתו אבל לא בניו ובנותיו". ואם אמרו כן במי שהלך למדינת הים ולא השאיר למזונות הילדים, כל שכן דעלינו לומר כן במי שישנו כאן ואין לו ממה לזונן, וכן"ל דלדברי הג"ה יש בזה יותר מן החדוש, אולם כבר פירשו ופסקו להלכה דהנאמר שם "אבל לא בניו ובנותיו", מכון רק לבניו שהם למעלה משש שנים, וראה ברמב"ם (פרק יב מהלכות אישות הלכה יז) דכותב:

וכשם שבית דין מוכרין למזון האשה שהלך בעלה, כך מוכרין למזון בניו ובנותיו כשהן בני שש שנים או פחות, אבל יותר על שש – אין זנין אותו מנכסיו אף על פי שהוא אמיד.

וכדברי הרמב"ם הוא גם בשולחן ערוך (אבן העזר סימן עא) דכותב "מי שהלך למדינת הים והניח בניו כאן מוכרין מנכסיו לפרנסה עד שיהיו בני שש", ואם כן: אם אמרין דלמזונות אשתו יורדין למכור בנכסי הבעל אף שהוא כאן ואין לו לזונה כן הוא גם לענין מזונות בניו הקטנים.

--- סוף עמוד 2 ---

ואף דלפי הגמרא, הר"מ [– הרמב"ם] והשולחן ערוך מה שיש לחייבו אף למכור מנכסיו הוא רק לצרכי מזונות בנו הקטן שעוד לא הגיע לגיל של שש שנים, אבל לא עבור צרכי הילדה שכבר עברה גיל השש – ואין לבוא בנדון דידן מכח הטעמים בהג"ה שם דיש דאף ביותר משש יורדין לנכסיו זנין ומפרנסין אותן כמבואר להמעין בדבריו – אולם כל זה לפי דינא דגמרא, אבל לפי תקנות בתי הדין שדינן לפיהם בבתי הדין בארץ ישראל – גם פסק דין זה באשר לבת ניתן לפי הנחה זו – הכח ביד בית הדין לדון ולחייב את האב במזונות בניו הקטנים אף בעברם גיל השש, בהתאם לגדרי דין החיוב של החוב עבור פחותים משש לפי הגמרא והשולחן ערוך.

על כך אבקש להוסיף: בספרי משכיל לדוד (חלק ב סימן כט) כבר עסקתי בשאלת חיוב המזונות בזוג נשוי וציינתי כי נחלקו רבנו תם ורבנו אליהו (תוספות כתובות סג, א) לגבי מזונות אישה, שכותב לה בכתובה "אנא איזון ואפלח" (ראה רמ"א אבן העזר סימן ע סעיף ג), אבל למזונות ילדיו אינו מתחייב להשכיר עצמו ולעבוד, כפי שצינו הרבנים בפד"ר (ב) שהבאתי לעיל מדברי התוספות יום טוב (כתובות פרק ד משנה ו) שכתב:

ואם תאמר: ואי אינו אמיד מה מוציאים ממנו? ויש לומר כמו בחיוב האשה, דאפילו אי לית ליה אלא מזוני דחד יומא חייב למיזנה מנייהו או למיכל בהדה במאי דאכל, כמו שכתב בטור סימן ע'. אבל ודאי אינו חייב להשכיר עצמו בפועל לפרנסם, אפילו לסברת רבנו אליהו שכתב שם בטור דבאשה חייב, דהתם היינו טעמא דמספר כתובה נלמד "אנא אפלח" וכו'.

ואם כן לגבי מזונות ילדים יש לדון, בוודאי כשהמדובר הוא בילדים מעל גיל שש, וכבר דנה בדבר הרבנות הראשית אם החיוב הוא מדין תקנה או מדין צדקה, ואין כאן מקום להאריך, ועוד יש לדון שבימינו עיקר הפרנסה הוא מעבודת האדם ולא מקרקע, ומניין לנו כי רשאי האדם לפטור עצמו מעבודה – ראה שם בדבריי.

אבל בנידון דידן אין אנו צריכים לזה, שהרי ישנו רכוש שמומש, וכבר למדנו (שולחן ערוך אבן העזר סימן עא סעיף א) שבאדם 'אמוד' יורדים לנכסיו לצורך פרנסת בניו ובנותיו.

נוסיף ונבאר מה הוא החיוב מדין צדקה ומה הוא גדר 'אמוד' לעניין חיוב מזונות בניו הגדולים.

צדקה באדם אמיד אינה רק נדיבות לב

יש לבאר שחיוב בצדקה לצורך מזונות אינו דומה כמתנדב לצדקה או תרומה שאדם נותן כדי לבנות בית כנסת או כל מוסד אחר – שם הצדקה היא מצד נדיבות ליבו של התורם. אולם בחיוב לזון או לפרנס עניים או בניו מדין צדקה, הרי דין צדקה זו כדין חיוב ממוני כאשר הוא אמיד כמו שאמרו בגמרא (בבא בתרא דף ח ע"ב):

[...] דאמר רבי חנינא: מעשה ומינה רבי שני אחין על הקופה. מאי שררותא? דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: לפי שממשכנין על הצדקה, ואפילו בערב שבת. איני? והא כתיב "ופקדתי על כל לוחציו", ואמר רבי יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב "ואפילו על גבאי צדקה"? לא קשיא: הא דאמיד, הא דלא אמיד, כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר אמי ושקיל מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה.

וכן כתב הרמב"ם (פרק ז מהלכות מתנות עניים הלכה י):

--- סוף עמוד 3 ---

מי שאינו רוצה ליתן צדקה או שיתן מעט ממה שראוי לו – בית דין כופין אותו ומכין אותן מכת מרדות עד שיתן מה שאמדוהו ליתן, ויורדין לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן. וממשכנין על הצדקה ואפילו בערבי שבתות.

ועיין רמב"ם בפירוש המשנה (כתובות מט) שכתב: "ומן הידוע שיש לדיין לכפות בני אדם על נתינת הצדקה, לפי שהוא מכלל מצות עשה, שהוא מן החיוב להלקות אדם עד שיעשה [...] או ימות."

וכן פסק בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רמח סעיף א).

ומכל מקום באינו אמיד חייב גם כן מדין צדקה, אולם אין שם כפייה פיזית מעשית אלא הכפייה היא כפייה מוסרית, לחץ חברתי כמבואר בגמרא (כתובות דף מט ע"ב), ברמב"ם ובשולחן ערוך (סימן רמח) שאמרו שם שמעמידים את האב אשר אינו רוצה לזון את בניו ומכריזים עליו "עורבא בעי בני והוא גברא לא בעי בני". כלומר מכלימים אותו ואומרים לו "אפילו עורב", כלומר עוף טמא, "זן בניו, ואתה אינך רוצה לזון את בניך". ועיין ירושלמי (כתובות פרק ד הלכה ח) שאמר רבי יוחנן לעוקבא "עוקבא רשיעא, זן בניך".

האב חייב בנתינת צדקה לבנו קודם לחיובו של גבאי הצדקה

בבית יוסף (יורה דעה סימן רנא סעיף ד) כתב בשם תשובת רשב"א (חלק ג סימן רצג) שחובת האב ליתן צדקה קודמת לחובת אחרים אפילו אם אחרים עשירים יותר:

כופין את האב לזון את בנו עני. ואפילו הוא גדול, כופין אותו יותר משאר עשירים שבעיר, וקודם להם ואינו יכול לומר שיפרנסוהו גבאי צדקה עם שאר הענים, שכל הנופל אינו נופל ליד גבאי צדקה תחילה

כמו שאמרו בפרק פותחין (נדרי' סה). ומחמירים על האב יותר משאר העם ומבקשים לחייבו יותר מן השאר כההיא דמשה עצרי דפרק גט פשוט (בבא בתרא קעד) וגם המורדכי כתב בפרק קמא דבבא בתרא (סימן תרצד) שהקרוב חייב לפרנס עני קרוב ולא הגבאי.

בשולחן ערוך (שם סעיפים ג-ד) מבואר שמדיני צדקה הוא שאף לאחר שבנו גדל "צריך להקדימו לאחרים, ואפילו אינו בנו ולא אביו, אלא קרובו, צריך להקדימו לכל אדם". וכן: "מחייבין האב לזון בנו עני, ואפילו הוא גדול מחייבין אותו יותר משאר עשירים שבעיר."

בדרישה (באבן העזר תחילת סימן עא) תמה למה סתם כאן השולחן ערוך וכתב שאם האב אמיד כופין אותו רק עד שיגדל הבן? הרי אף לאחר שיגדל הדין כן! והשיב:

שודאי אף בבן גדול, שכבר הביא שערות, אם ידוע שהבן אינו יכול להתפרנס ממעשה ידיו אזי צריך האב להאכילו כדי שלא ימות ברעב, כמבואר בהלכות צדקה. אלא שכל זמן שלא גדלו מסתמא אין להם שום עסק ומשא ומשום הכי כופין אותו שיפרנסם. מה שאין כן לאחר שיגדלו – יכול האב למימר שיתפרנסו ממעשה ידיהם או ישאלו על הפתחים. אבל אם ידוע שאי אפשר להן להתפרנס בשום צד, על זה קאמר התם ביורה דעה שהאב מחויב (יותר) משאר עשירים או קופה של צדקה.

וכתב ההפלאה (שם אות ב):

ויש להוסיף על דבריו, דבגדולים, אם יכולים להתפרנס – אף על גב דאין רוצין לעשות מלאכה, אין כופין אותו לזונם, כיון דבני דעת הם אין יכולים

--- סוף עמוד 4 ---

לומר לא נעשה מלאכה. אבל קטנים, כיון שאינם בני דעת – אפילו אם היו רוצים לעשות מלאכה היו יכולים להתפרנס, אפילו הכי צריך לזונם.

סמך לדבריהם יש למצוא בלשונו של הרשב"א (בתשובותיו חלק ב סימן שצא) שכתב: "כשהבן גדול יכול להשתדל אין האב חייב לזוננו כלל, ואין כופין אותו."

ובשו"ת משפטי עוזיאל (אבן העזר סימן עד) למד מדברי הדרישה:

יוצא לדיון, שבזמן הזה שאין הילדים יכולים להתפרנס בילדותם אפילו בקושי, ולא עוד אלא שאינם רשאים בכך מצד הציבור כולו, הואיל וילדים כאלה שהם מחוסרי תלמוד תורה, מדע ותרבות נעשים מושחתים [...] והואיל ובזמן הזה יש הכרח חיוני ללמד את הבנים עד י"ב או ט"ו שנה כדי להכשירם לעבודה ולהיות בחברת הציבור, לכן הרי זה כמי שאין לו במה להתפרנס ממקום אחר בשום אופן, וחייב האב לזונם עד גיל בגרות (כלומר אף לאחר גיל שלוש-עשרה) עד שיוכלו להתפרנס מעבודתם.

מהו 'אמיד' לגבי חיוב אב במזונות בניו?

בפד"ר (ה עמוד 302, פסק דינם של הרבנים י"ש אלישיב, א' גודלשמיט ונ"י ישראל) הובא (בדברי הגרי"ש אלישיב) בשם נתיבות משפט להגר"ח אלגזי (דף קנד):

והעולה על דעתי לומר דאמיד גבי בניו לא הוי כאמיד דאינשי אחריני, דגבי צדקה לאחרני בעינן אמיד, אבל גבי בניו: כל שאינו עני מיקרי אמיד לגבי בניו. וזה שכתב רבינו [ירוחם] "אבל אם הוא אמיד, שיש לו כפי הראוי לתת [שם: לצדקה שיספיק] להם" [...] ואפשר שזהו דעת הרמב"ם והטור גם כן.

וכן כתבו באוסף פסקי דין של הרבנות הראשית לארץ ישראל (עמוד יג): "כל בתי הדין בארץ נוהגים לדון סתם אדם בדין אמיד לגבי מזונות ילדים ומחייבים וכופים אתו לכל צרכיהם." (וראה פסק דין של בית הדין הגדול בהרכב הרבנים הראשיים – הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג והרב בן ציון מאיר חי עוזיאל – והרב יעקב קלמס בתיק 1/117/703).

האם האם חייבת לזון בניה מדין צדקה?

בספר בני אהובה לרבנו יונתן אייבשיץ (הלכות אישות פרק כא הלכה טז) כתב: "ונראה ודאי אם האשה עשירה כופין את האם לזון בניה, דהא כופין על הצדקה ואין לך צדקה יותר מזה, וכופין אותה כמו שכופין על הצדקה."

ועיין בספר חוט השני (סימן ח) דסבירא ליה דאין האם חייבת מדין צדקה כיוון שאינה יורשת את ילדיה. ויש אומרים דחייבת מדין צדקה הכללי מדין 'הקרוב קרוב קודם'.

מסקנה

משום כך וכיוון שהתרשמנו גם שהאישה תורמת את חלקה מעל ומעבר לפרנסת הבית, יש לקבל את הערעור ואנו פוסקים כי סכום המזונות יהיה כדלהלן:

לשני הילדים הגדולים מתוך ארבעת הילדים הזכאים למזונות יעמדו המזונות על סך 1,000 ש"ח לכל ילד לכל חודש ולשני הילדים הקטנים יותר יעמדו המזונות על סך 1,200 ש"ח לכל ילד לכל חודש. מזונות הילדים יהיו צמודים כמקובל.

--- סוף עמוד 5 ---

סכום ההשתתפות במדור הילדים יעמוד על סך 2,000 ש"ח שיופחת בערך יחסי עת הגיע כל אחד מהקטינים לגיל שמונה־עשרה.

כמו כן יישא האב במחצית הוצאות החינוך והוצאות הבריאות שאין מכוסות על ידי קופת החולים.

בסיום הדברים, אך לא בשוליהם: טובת הקשר בין ההורים לילדיהם היא שצריכה לעמוד מול עיני ההורים. על האב והאם לעשות כל שביכולתם לחזק קשר זה, ודי במה שעברו הצדדים וילדיהם. על כל אחד מההורים להתאמץ לבניית קשר בריא ונכון של הילדים עם ההורה השני.

הרב דוד ברוך לאו – נשיא

מצטרפים לאמור.

הרב מיכאל עמוס

הרב אליעזר איגרא

נפסק כאמור.

5129371 ההחלטה מותרת לפרסום לאחר השמטת פרטי הזיהוי של הצדדים.

54678313 ניתן ביום כ"ט בסיוון התש"ף (21.6.2020).

הרב מיכאל עמוס

הרב אליעזר איגרא

הרב דוד ברוך לאו – נשיא